

SITUAȚIA ETNO-DEMOGRAFICĂ ȘI POLITICĂ DIN ZONA SUDICĂ A SPAȚIULUI PRUTO-NISTREAN ÎN SECOLELE VIII-XI D. HR.

DE
DAN GH. TEODOR*

Abstract:

As a result of the archeological investigations undertaken in the Carpathian-Dniester regions, the dynamics of the dwelling from the 6th -11th centuries AD could be quite well known. It was found that the sedentary local population preferred the areas of plateaus and hilly plains covered with forests, which were the most suitable for the establishment of settlements of farmers and craftsmen. The steppe areas, such as the one in the south of the region between the Prut and the Dniester called Bugeac, were especially preferred by nomads. During the VI-VII centuries, no settlements of the sedentary population were attested in this area. Surprisingly, during the VIII-IX and X-XI centuries, despite the numerous presence of nomads, a series of settlements belonging to the sedentary population were discovered. Their presence here could be due either to their dislocation from the central areas of the Prut-Dniester area, as a result of threats by migrant populations, or to the deportation by the Bulgarians of some of the Byzantine prisoners taken during the siege of Adrianople in 813. Their repatriation by the Byzantine fleet in 837 was probably only partially done, with the rest continuing to live here until the beginning of the 11th century. Probably these could be the so-called Tivars, which were also used as translators between the local population and the nomads from Bugeac. In the following period, in the XII-XIII centuries, in the southern part of the mentioned area, no settlements of the sedentary population were attested, but only vestiges of the nomads.

Keywords: *Onglos; Bugeac; old Romanians; Bulgarians; Slavs; Tivars.*

Ca urmare a numeroaselor cercetări arheologice de suprafață, sondaje sau săpături de mai mare amploare întreprinse timp de peste o jumătate de secol, s-a reușit să se cunoască relativ bine conținutul culturii materiale și evoluția etno-demografică din regiunile carpato-nistrene în perioada secolelor VI-XI d. Hr.¹ Investigațiile arheologice efectuate în regiunea menționată au evidențiat, la fel ca în restul spațiului carpato-dunăreano-pontic, dinamica locuirii autohtone și prezența temporară a diferitelor grupuri de migratori pătrunse aici în perioada menționată, precizându-se elementele esențiale care caracterizează cultura materială și viața spirituală a populației băștinașe și a alogenilor².

O privire de ansamblu asupra realităților puse în evidență de cercetările arheologice amintite atestă cu claritate că arealele de locuire daco-romanică și veche românească au fost cele de podișuri și de câmpie colinară³, acoperite de întinse păduri de foioase⁴, zone geografice unde a fost atestată constant o evidentă concentrare de așezări și necropole, în timp ce regiunile stepice au fost locuite temporar doar de populațiile nomade⁵.

Spre deosebire de zonele montane unde locuirea populației autohtone a fost dintotdeauna mai puțin densă, cele acoperite de păduri și brăzdate de numeroase râuri, cum sunt cele din arealele de podișuri și câmpii, au oferit cele mai bune condiții de viațuire (climă, resurse naturale, etc.) pentru populația sedentară de agricultori și meșteșugari⁶.

---

*Institutul de Arheologie Iași, danteodor33@yahoo.com.

¹ TEODOR 1978; SPINEI 1982; POSTICĂ 2007.

² SPINEI 1997.

³ TEODOR 1987: 7-36.

⁴ GIURESCU 1980: 346-350.

⁵ SPINEI 1985: 91-146.

⁶ TEODOR 2010: 273-284.

O situație deosebită în ansamblul regiunilor carpato-nistrene se înregistrează însă în zona de sud a arealului situată între cursurile inferioare ale râurilor Prut și Nistru, zonă cunoscută în antichitate și evul mediu timpuriu sub numele de *Onglos*⁷, iar mai târziu sub denumirea (de origine turcească) de *Bugeac*⁸. În legătură cu localizarea regiunii menționate de la nordul Dunării de Jos s-au formulat de-a lungul timpului de către specialiști mai multe ipoteze, unele nu întotdeauna ușor de acceptat⁹.

Acest areal geografic, deși este brăzdat de o serie de râuri, precum Cogâlnic, Ialpug și Catalbug și de lacurile cu același nume în care acestea se varsă, a fost considerat ca având un climat de stepă, regiunea fiind preferată îndeosebi de grupurile de populație nomadă, încă din primele secole ale mileniului I d.Hr.¹⁰. Cu toate acestea, în veacurile I-IV pe teritoriul imediat învecinat cursului inferior al Dunării și al unei părți a litoralului vestic al Mării Negre al acestei regiuni au fost întemeiate destul de multe așezări, cetăți și castre de către imperiul roman, zona făcând parte din provincia Moesia¹¹.

Cercetările arheologice efectuate până în prezent evidențiază o situație interesantă în ceea ce privește evoluția demografică în zona de sud a interfluviului Prut-Nistru. Investigațiile întreprinse de arheologii din Republica Moldova au atestat că în arealul geografic menționat cu climat de stepă, în perioada secolelor V-VII, între valul de pământ situat între Leova și Copanca și cursul inferior al Dunării, nu au fost întemeiate așezări aparținând populației sedentare¹² (Pl. I). În perioada ulterioară însă, corespunzătoare secolelor VIII-IX, cercetările arheologice înregistrează, în mod surprinzător, în special de-a lungul râurilor și lacurilor menționate din Bugeac, existența unor grupuri de așezări ale populației sedentare (Pl. II), așezări care își vor continua existența și în secolele X-XI¹³ (Pl. III). Hărțile prezentate de către arheologul Gheorghe Postică în lucrarea sa, pe care le-am utilizat și noi în acest articol, sunt edificatoare în sensul menționat. Ca număr și densitate, situația demografică din partea de sud a Bugeacului este asemănătoare cu aceea înregistrată în partea de vest a arealului dintre Carpați și Prut¹⁴.

Prezența neobișnuită a grupurilor de așezări din perioadele secolelor VIII-IX și X-XI în arealul de sud-vest a spațiului dintre Prut și Nistru ridică o serie de întrebări referitoare îndeosebi la cauzele care au determinat înjgheburile aici a unor așezări sedentare de agricultori și meșteșugari în zona menționată cu un pronunțat climat stepic, într-o vreme destul de nesigură din punct de vedere politic.

În primul rând, întemeierea locuirii în secolele VIII-IX ar putea fi cauzată de amenințările datorate pătrunderii ungarilor către vest și care vizau mai ales locuirea din zonele de podișuri ale spațiului pruto-nistrian, care ar fi putut determina deplasarea unor grupuri în zona Bugeagului¹⁵. Existența așezărilor menționate situate de-a lungul râurilor și lacurilor din partea de vest a Bugeacului s-ar putea datora poate și faptului că în această zonă rețeaua hidrografică oferea totuși unele condiții mai bune de viațuire, în care climatul stepic nu se manifesta cu aceeași intensitate ca în restul regiunii. Condițiile relativ bune de viațuire din această parte a spațiului sudic dintre Prut și Nistru au permis probabil și continuarea locuirii în secolele X-XI, deși existența relativ numeroasă a triburilor de nomazi ar fi trebuit să împiedice prezența grupurilor de așezări sedentare. Menționăm că, după opinia noastră, o deplasare a acestor grupuri de așezări dinspre zonele de sud ale spațiului învecinat dintre Carpați și Prut nu ar fi putut fi posibilă, deoarece locuirea din aceste regiuni nu a fost stânjenită sau amenințată de pătrunderea unor noi valuri de migratori. Dealtfel, numărul și densitatea locuirii umane între secolele VIII-XI în zona amintită este clar atestată de intensele descoperiri arheologice¹⁶.

În sfârșit, prezența grupurilor de populație sedentară în zona de sud-vest a Bugeagului ar putea fi pusă și în legătură cu cunoscutul episod al deportării prizonierilor bizantini luați de bulgari la asediul Adrianopolului și duși în așa-

⁷ Teophanes Confessor, *Cronografia, anul 679*, in: FHDR, II, București, 1970: 619; Niceforos, *Scurtă istorie anul 673*, în același volum, 627.

⁸ DLRM 1958: 98.

⁹ În legătură cu această localizare la nordul Dunării vezi: BĂNESCU 1958: 433-440; DIACONU 1970: 325-334; DIACONU 1971: 191-203; HĂLCESCU 1989: 339-359; MADGEARU 2000: 343-348.

¹⁰ SPINEI 1985: 33-39.

¹¹ PÂRVAN 1967: 131-139, 145-150; PETOLESCU 2000: 25-48; TEODOR 2008A: 191-198.

¹² POSTICĂ 2007: 99-100, hărțile nr. 29 și 30.

¹³ POSTICĂ 2007: 100-101 și hărțile nr. 30 și 31.

¹⁴ TEODOR 1997: 20-29 și hărțile IV, V, VI.

¹⁵ SPINEI 1985: 122-140; POSTICĂ 2007: 139-145.

¹⁶ TEODOR 1997: 22-32, și hărțile corespunzătoare.

numita *Bulgaria de dincolo de Istru*¹⁷. Privitor la acest episod, mulți specialiști au indicat că prizonierii luați în anul 813 de către bulgari ar fi fost colonizați în Bugeac în zona de sud dintre Prut și Nistru, în așa-numitul *Onglos*, situat undeva la nordul Dunării de Jos¹⁸. Istoricii bizantini care vorbesc despre acest eveniment arată că numărul de prizonieri era de 10 mii sau 12 mii, dar unii specialiști din vremea noastră consideră însă ca fiind posibil să fi fost chiar 40 de mii¹⁹. Dacă ultima cifră a prizonierilor este reală și dacă deportarea s-a efectuat în această zonă, atunci ar putea fi vorba de mai multe grupuri colonizate în zone geografice diferite.

După cu s-a arătat²⁰ cu suficiente argumente, una din zonele sigure în care o parte din prizonieri au fost deportați la nordul Dunării este situată în bazinele hidrografice ale râurilor Argeș, Dâmbovița și Prahova, până în partea de nord a județului Prahova unde sunt situate cetățile de la Slon²¹, areal în care cercetările arheologice au atestat prezența unor grupuri de populație care, în secolul al IX-lea, au etalat o cultură materială de caracter pseudourban, de evidentă sorginte bizantină. Tot în această zonă din Muntenia și până în sudul Moldovei au fost identificate și cercetate mai multe necropole cu elemente specific creștine, de asemenea de influență bizantină și mai multe depozite de unelte și arme din fier datând din această perioadă²², aparținând probabil bizantinilor deportați aici de către bulgari.

Analizând situația politică din această regiune a Dunării de Jos s-a arătat că dominația țaratului bulgar în nordul Dobrogei a fost doar nominală și că prezența flotei bizantine de pe fluviu nu era suficient de amenințătoare pentru bulgari²³. În acest caz, o posibilă colonizare a unei părți a prizonierilor bizantini în Bugeac ar fi putut fi reală, fiind facilitată desigur și de existența cunoscutului vad de la Noviodunum-Isaccea, aflat în preajma așezărilor sedentare din partea de sud-vest a Bugeacului, care înlesnea o astfel de deplasare la nordul fluviului. O asemenea ipoteză ar putea fi luată în considerație însă numai în măsura în care analiza atentă a conținutului culturii materiale etalată de grupul de populație atestat în regiunea menționată ar prezenta elemente de aspect pseudourban și influențe ale civilizației bizantine similare acelor documentate în arealul bazinelor hidrografice ale râurilor Argeș, Dâmbovița și Prahova. De asemenea, rămâne de clarificat dacă datările culturii materiale specifice acestor grupuri de populații sunt corecte și pentru perioada secolelor X-XI, cultură materială pe care unii specialiști o consideră de sorginte slavă²⁴, iar alții ca aparținând arealului de civilizație de tip *Dridu* sau *balcano-dunărean*²⁵. Dacă aceste grupuri de populații au fost formate din prizonierii bizantini transportați de bulgari, s-ar putea ca repatrierea lor în anul 837 de flota bizantină să se fi făcut numai cu o parte din cei colonizați aici, restul urmând să locuiască în continuare în zonă în pofida amenințărilor populațiilor nomade a pecenegilor și uzilor. În ceea ce privește pe pecenegi²⁶ și uzi²⁷, amenințările acestora asupra așezărilor sedentare din centrul și zonele de nord ale spațiului dintre Carpați și Nistru nu s-au soldat, după părerea noastră, cu dislocări și deplasări de populație sedentară în zonele Bugeacului sau în alte părți a regiunilor carpto-nistrene. Mai curând existența așezărilor din spațiul sudic din Bugeac în secolele X-XI ar putea fi explicată prin continuarea așezărilor din perioada anterioară, fiind de pus în legătură și cu așa numiții *tiverți*, populație considerată de către cei mai mulți specialiști ca fiind veche românească²⁸. Acești *tiverți*, numiți în unele cronici că exercitau și funcția de tâlmaci²⁹, contribuiau probabil la stabilirea relațiilor dintre localnici și grupurile de nomazi pătrunse temporar în regiunile de stepă. Este interesant de arătat că în perioada ulterioară a secolelor XII-XIII, cercetările arheologice nu mai înregistrează în regiunea de sud a Bugeacului prezența nici unui grup de populație sedentară (Pl. IV), harta descoperirilor arheologice fiind evidentă și în acest caz³⁰.

¹⁷ Leo Gramaticus, *Chronographia*, Bonn, 1842, p. 207-208, 231-233; Scriptor incertus, în același volum, p. 345-346; Simeon Magister, anexă în Theophanes Continuatus, II, Bonn, 1938, p. 615-617; Georgius Monachus, în același volum, p. 764-765, 917-819.

¹⁸ BĂNESCU 1927: 14-15; BRĂȚIANU 1943: 130; BARNEA, ȘTEFĂNESCU 1971: 13; SPINEI 1985: 49; IORGA 1992: vol. II, 314.

¹⁹ BARNEA, ȘTEFĂNESCU 1971: 25.

²⁰ SÂMPETRU, ȘERBĂNESCU 1975: 241-270; TEODOR 1987: 1-16; TEODOR 2004: 127-138; DAMIAN 2003: 471-487.

²¹ COMȘA 1969: 21-29; COMȘA 1978: 303-318; COMȘA 1981: 133-136.

²² TEODOR 2011: 100-102.

²³ BARNEA, ȘTEFĂNESCU 1971: 12-13.

²⁴ FEDOROV 1974: 109-126; TEL'NOV 2000-2001: 142-263.

²⁵ HÂNCU 1974: 127-150; POSTICĂ 2007: 72-77.

²⁶ SPINEI 1996: 66-80.

²⁷ SPINEI 1996: 95-113.

²⁸ HÂNCU 1996: 125-131.

²⁹ SPINEI 1985: 59.

³⁰ POSTICĂ 2007: 103-108, harta nr. 32.

Situația etno-demografică atestată în regiunea de sud a spațiului dintre Prut și Nistru a mai fost anterior prezentată succint de către noi, formulându-se unele ipoteze, fără a fi însă mai temeinic susținute³¹. Ca urmare a reanalizei dinamicii de locuire pe parcursul celei de a doua jumătăți a primului mileniu creștin din spațiul geografic amintit, concluziile formulate atunci nu mai pot fi acum acceptate, evenimentele politice petrecute în această zonă a Dunării de Jos făcând imposibilă, cu excepția deportărilor realizate de bulgari, deplasarea unor grupuri de populații de la sud la nord de fluviu.

Prezența grupurilor de așezări în sud-vestul Bugeagului doar în secolele VIII-XI evidențiază, fără îndoială, un deosebit interes mai ales în ceea ce privește evoluția etno-demografică din perioada respectivă și în special referitor la cauzele care au determinat prezența lor aici într-o zonă care nu le oferea condiții prea bune de viață și într-o vreme în care locuirea temporară a diferitelor grupuri de nomazi prezenta o reală amenințare pentru așezările populației vechi românești. Rămâne ca cercetările viitoare să clarifice, în primul rând, conținutul culturii materiale etalate de aceste grupuri de așezări ale populației sedentare și datările corecte ale complexelor de locuire, în contextul situației politice existente în perioada menționată.

BIBLIOGRAFIE

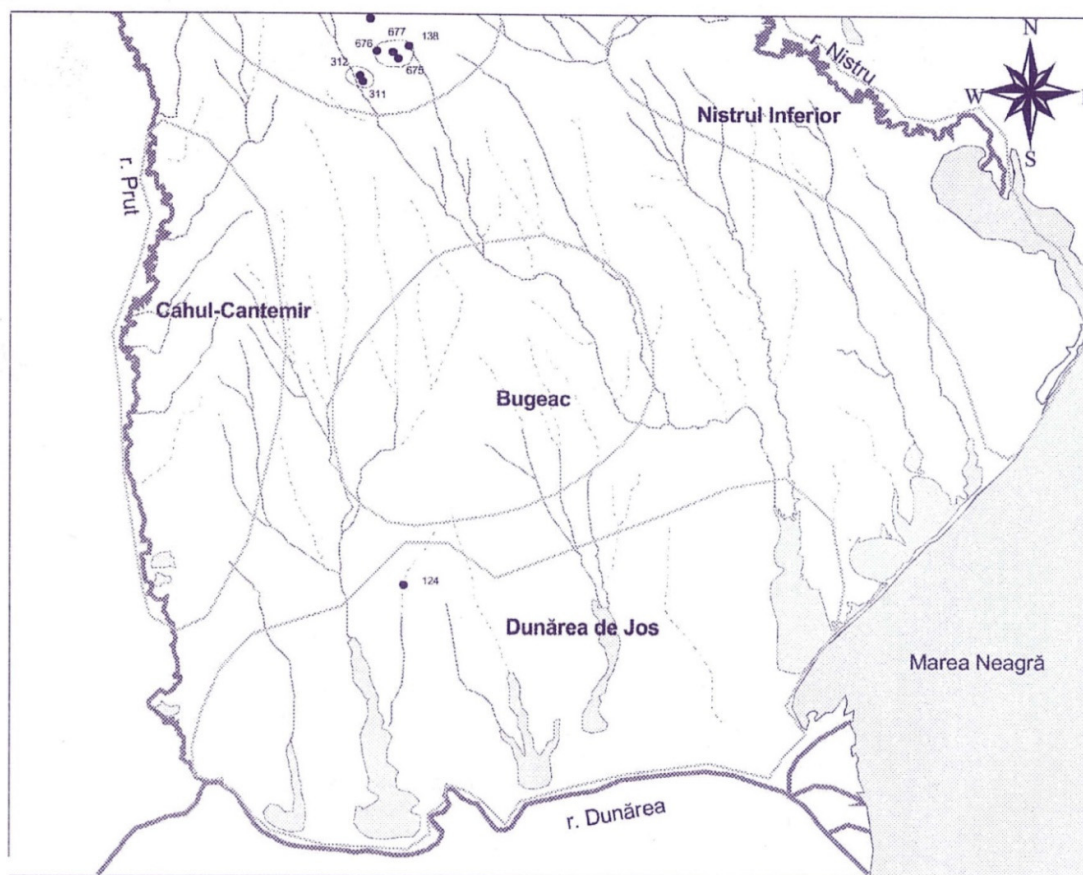
- BARNEA, ȘTEFĂNESCU 1971 Barnea, I., Ștefănescu, Șt., *Din istoria Dobrogei, III, Bizantini, romani și bulgari la Dunărea de Jos*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1971.
- BĂNESCU 1958 Bănescu, N., *Onglos- Oglu- le premier habitat de la Horde d'Asparuch dans le région de la Danube*, in: *Byzantion*, 28, 433-440.
- BĂNESCU 1927 Bănescu, N., *La domination byzantine sur les région de Bas Danube*, in: *Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, XII, 1, 1-14.
- BRĂTIANU Brătianu, Gh. I., *Bulgaria de dincolo de Dunăre în izvoarele bizantine*, in: *Omagiu lui Ioan Lupăș la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București.
- COMȘA 1981 Comșa, M., *Cetatea de lemn din secolele VIII-IX de la Slon – Prahova*, in: *Muzeul Național*, 4, 133-136.
- COMȘA 1978 Comșa, M., *Un cnézat roumain des Xe-XIIe siècles à Slon–Prahova (Étude préliminaire)*, in: *Dacia*, N.S., XXII, 303-318.
- COMȘA 1969 Comșa, M., *Cetățile de la Slon*, in: *Studii și Materiale privitoare la trecutul istoric al județului Prahova*, 2, 21-29.
- DAMIAN 2003 Damian, O., *Considérations sur la citadelle en brique de Slon-Prahova*, in: *SAA*, IX, 471-487.
- DIACONU 1971 Diaconu, P., *Despre localizarea Onglos-ului*, in: *Peuce*, II, 191-203.
- DIACONU 1970 Diaconu, P., *Le problème de la localisation del' Onglos*, in: *Dacia*, N.S., 14, 325-334.
- DLRM 1985 *Diționarul limbii române moderne*, Ed. R.P.R. Română, București.
- FEDOROV 1974 Fedorov, G. B. *Drevneruskaja kul'tura Podnestrovja*, in: *Drevnaja kul'tura Moldavii*, Chișinău, 109-126.
- GIURESCU 1980 Giurescu, C. C., *Românii în mileniul migrațiilor. Considerații asupra unor aspecte*, in: *Discursuri de recepții în Academia Română*, București, 346-350.
- HĂLCESCU 1989 Hălcescu, C., *Din nou despre Onglos*, in: *SCIVA*, 40, 4, 339-359.
- HÎNCU 1996 Hîncu, I., *Triburile tiverților și ulicilor în spațiul carpato-nistrean*, in: Spinei, V. (ed.), *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat*, Ed. Junimea, Iași, 125-131.
- HÂNCU 1974 Hâncu, I., *Pamjatniki balkano-dunajski kul'tura (X-XIV)*, in: *Drevnaja kul'tura Moldavii*, Chișinău, 127-150.
- IORGA 1992 Iorga, N., *Istoria românilor, II, Oamenii pământului (Până la anul 1000)*, Ed. Enciclopedică, București.
- MADGEARU 2000 Madgearu, Al., *Recent discussions about Onglos*, in: *Istro-Pontica, Muzeul Tulcean la a 50-a aniversare, Omagiu lui Simion Gavrilă la 45de ani de activitate*, Tulcea, 343-348.

³¹ TEODOR 2008B: 168.

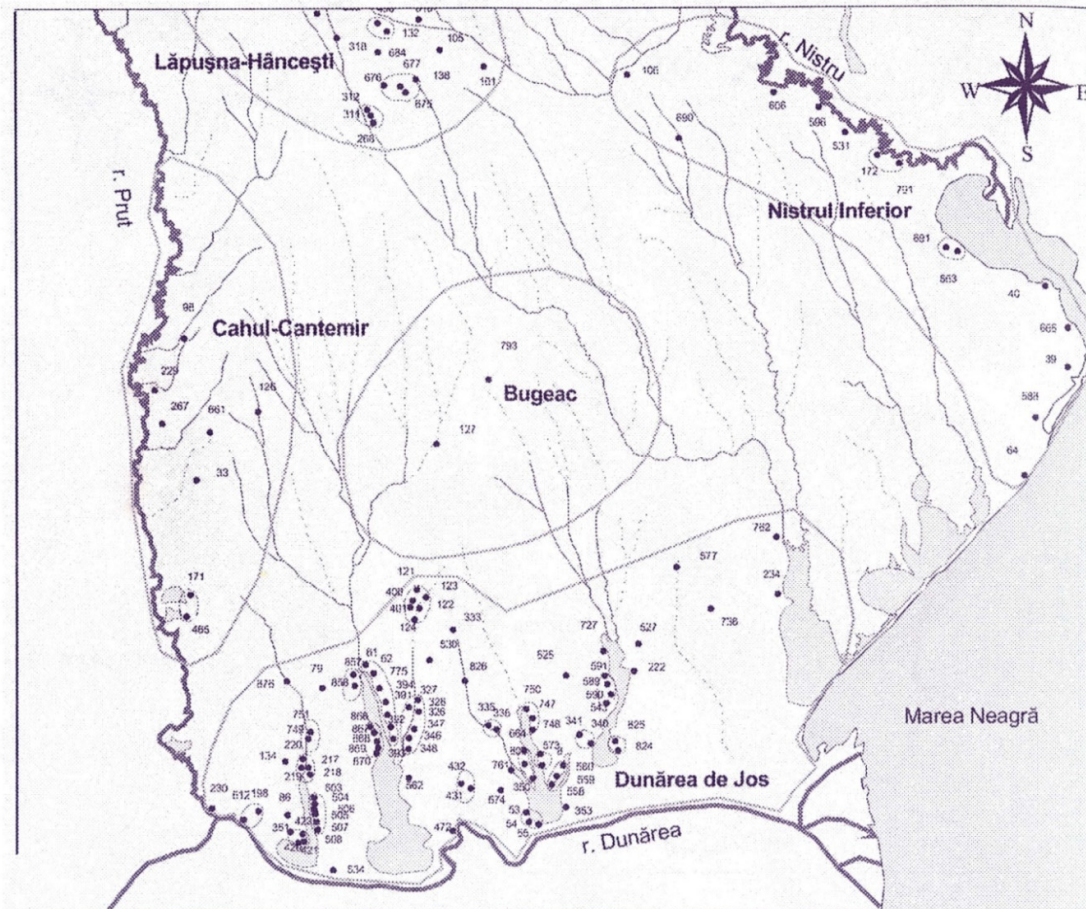
- PÂRVAN 1967 Pârvan, V., *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-dunărene*, ed. a IV-a, Ed. Științifică, București.
- PETOLESCU 2000 Petolescu, C. C., *Dacia și Imperiul Roman de la Burebista până la sfârșitul antichității*, București.
- POSTICĂ 2007 Postică, Gh., *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean (secolele V-XIII)*, în seria Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, VII, Ed. Academiei Române, București.
- SÂMPETRU, ȘERBĂNESCU 1975 Sâmpetru, M., Șerbănescu, D., *Ceramica de tip urban din așezarea medievală timpurie de la Chirnogi*, in: SCIVA, 26, 2, 241-270.
- SPINEI 1996 Spinei, V., *Ultimile valuri de migratori la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*, Ed. Helios, Iași.
- SPINEI 1985 Spinei, V., *Realități etnice și politice în secolele X-XIII. Români și Turanici*, Ed. Junimea, Iași.
- SPINEI 1982 Spinei, V., *Moldova în secolele XI-XIV*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.
- TEL'NOV 2000-2001 Tel'nov, N. P., *Vostočnoslavjanski drevnostii Dnestrovso-Prutsko mezduresko VIII-XX*, in: *Stratum Plus. Slavjanske drevnosti*, Chișinău, 142-263.
- TEODOR 2011 Teodor, D. Gh., *Nouvelles considération sur la domination de la Bulgarie au nord du Danube Inferieure*, in: *Études Byzantines et Post Byzantines*, VI, 100-102.
- TEODOR 2010 Teodor, D. Gh., *Evoluția demografică și culturală la est de Carpați în secolele V-XI d. Hr.*, in: *Musaos*, XV, 273-284.
- TEODOR 2008A Teodor, D. Gh., *Scythia Minor și regiunile de la est și sud de Carpați în prima jumătate a mileniului I d. Hr. (câteva considerații)*, in: *Musaos*, XIII, 191-198.
- TEODOR 2008B Teodor, D. Gh., *Realități etnice, demografice și culturale la est de Carpați în evul mediu timpuriu (secolele VIII-XII)*, in: Țicu, D., Căndea, I. (ed.), *Românii în evul mediu (între Orientul bizantin și Occidentul latin)*. Studii în onoarea profesorului Victor Spinei, Ed. Istros, Brăila.
- TEODOR 2004 Teodor, D. Gh., *Din nou despre dominația Bulgariei la nordul Dunării de Jos*, in: *Musaos*, IX, 127-138.
- TEODOR 1987 Teodor, D. Gh., *Quelques aspects concernant les relations entre roumaines, byzantines et bulgares aux IXe-Xe siècles*, in: AIIAX, XXIV/2, Iași, 1-16.
- TEODOR 1978 Teodor, D. Gh., *Teritoriul est-carpatic în secolele V-XI e.n.*, Ed. Junimea, Iași.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. I. Settlements from the 5th-7th centuries in the southern part of the Prut-Dniester area.
- Pl. II. Settlements from the 8th-9th centuries in the southern part of the Prut-Dniester area.
- Pl. III. Settlements from the 10th-11th centuries in the southern part of the Prut-Dniester area.
- Pl. IV. Settlements from the 12th-13th centuries in the southern part of the Prut-Dniester area.

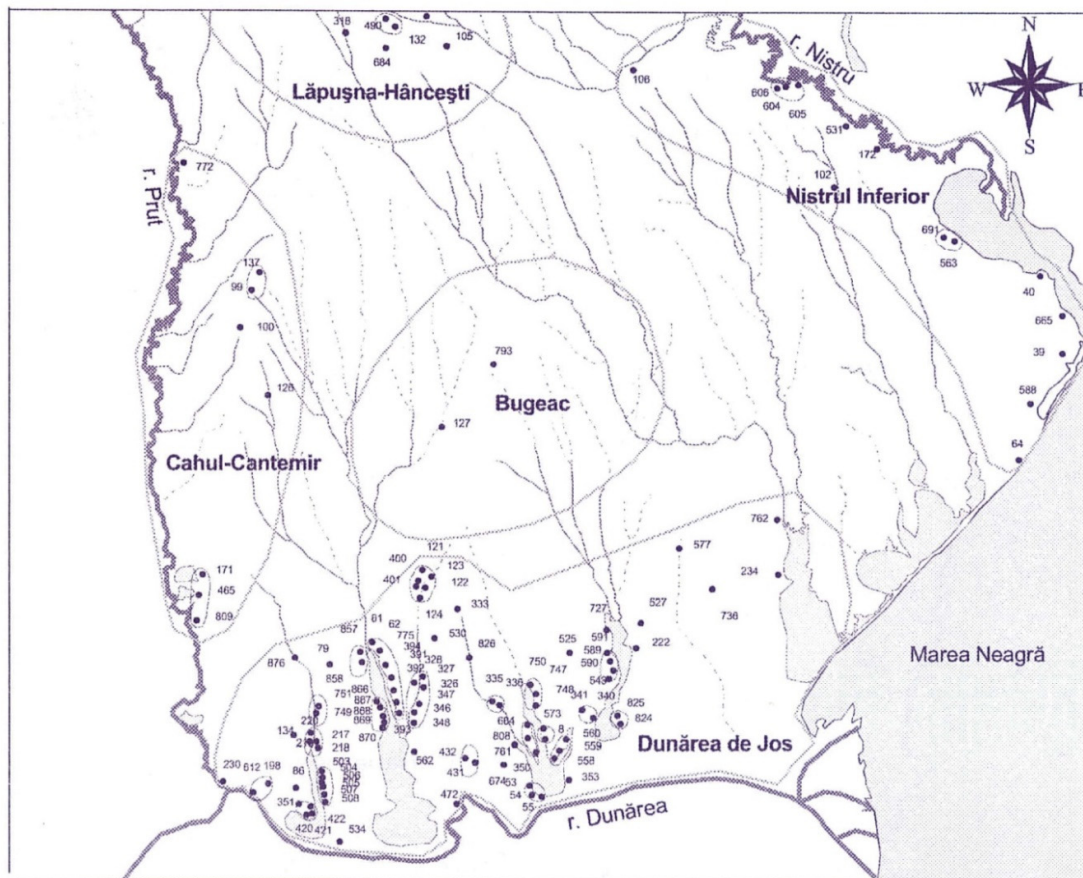

Pl. I. Așezări din secolele V-VII în zona de sud a spațiului pruto-nistrean.

Pl. II. Așezări din secolele VIII-IX în zona de sud a spațiului pruto-nistrean.

Pl. III. Așezări din secolele X-XI în zona de sud a spațiului pruto-nistrean.

Pl. IV. Așezări din secolele XII-XIII în zona de sud a spațiului pruto-nistrean.